

UNITÁRIUS ÉLET

XV. ÉVFOLYAM, 5. SZÁM

1961. MÁJUS HÓ

Pünkösöd után

A keresztény ünnepek között Pünkösöd tartalmában a legerősebb és igazán aktív a közösségi gondolat. Karácsony a család ünnepe. A gyermek születése új értelmet ad a legkisebb emberi kolektíva életének. Két ember boldogsága egy harmadik életében teljeseedik ki és nyer új értelmet benne. Nagypéntek a meg nem értett ember egyéni tragédiája, melynek következményeit a közösség sorsában csak sokkal később tapasztalhatjuk meg. Húsvét az ellentétes természetű lelki és szellemi erők küzdelmében a jónak, az igaznak, az alkotásnak a győzelmi ünnepe. Pünkösöd az élet küzdelmeiből győztesen kikerült erők összefogása és a lélek ihletésétől megtermékenyült élet felvonulása az örök, nagy építkezéshez. Olyan mint valami tavaszi zsongás, mikor a napsugár termékenyítő melegétől egyik napról a másikra virágbaszökken az egész természet s a kaptár népe egyszerre rajzik ki, és az illat mámorától megittasodott világban megkezdődik a begyűjtés áldásos munkáját. A tanítványok lelkesedése magával ragadja a jeruzsálemi háromezreket és megalakítják az első keresztény gyülekezetet. Ugyanaz a gondolat izzik minden lélekben. A tennivágyás szent nyugtalansága fogja el egyenként őket és leszerelt hadsereg módjára egy halomba rakják mindenüket, amit addig magukénak vallottak, s mostantól fogva senki sem akar közülük egyebet, mint hogy munkába fogva összes fizikai és szellemi képességeiket, építsék azt az országot, melyről Jézus úgy beszélt, hogy nem valahol a felhők világában, az ég kárpitján túl, hanem itt magában az emberben van.

Ezért Pünkösöd az emberiség történetének egyik legnagyobb eseménye, a világtörténelem legmerészebb vállalkozása, amikor 12 ember a lélek erejétől elragadtatva, valósággal extázisba hoz egy háromezres kis tömeget, mely nem törődik azzal, hogy mit szól hozzá a világ, és mire a környezetük, mely eléggé elenségesen nézte őket, észbekapna, kikiáltja egy keresztrefeszített ember szellemében istenországának megalakulását. És annak jeléül, hogy ez az ország minden vonatkozásban egészen más, mint minden eddigi birodalom, a most szervezett közösség asztalára odateszi minden vagyonát és egész önmagát rászánja a megvetett fundamentumon való munkálkodásra.

Az emberi vállalkozások első próbái kétségtelenül az elindulás küzdelmeiben mutatkoznak meg. Az eszméknek meg kell küzdeniök a kezdeti nehézségekkel,

mert az első akadályokon megtorpant vállalkozásnak soha sincs sikere, épp úgy, miként a tökéletesért vívott harcok sem fejeződhetnek be soha. Ezt a gondolatot Pál apostol fejezte ki a legszemléltetőbben, mikor azt mondotta önmagáról: „Nemhogy immár elértem volna, hanem igyekszem megközelíteni”. Ugyanerre a premanens igyekezetre buzdít Jézus is, mikor az ember útját így jelöli meg: „Legyetek tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes.” A kereszténység, vagy mondjuk így: az evangéliumi erők kiállották az első próbát, s a kezdeti akadályokat olyan nagyszerűen vették és győzték le, hogy valósággal ámulatba ejtették vele a világot. Az igazi, nagy feladatok azonban csak a pünkösöd utáni időkben jelentkeztek, amikor az élet hadállásait befelé és kifelé egyaránt rendezni kellett. A keresztény közösségnek meg kellett épülnie önmagában, és bele kellett épülnie a világba, amelyből lett és amelynek szerves része kellett legyen. A befelé és kifelé való épülés, a tulajdonképpeni keresztény vállalkozás pedig ebben a világban nem szünetelhet és nem érhet véget soha. Mert az evangélium erői, mint szellemi energiák, bele kell épüljenek az emberbe, és az így megépült ember szakadatlanul előbbre kell vigye a világot a fejlődés útján. Es ez a tulajdonképpeni keresztény és általános emberi misszió a pünkösöd utáni idők legfőbb feladata sohasem volt annyira időszerű, mint napjainkban, amikor az ellentétes természetű erők: a jó és a rossz, az önzés és a segítőkészség, a kapzsiság és a lemondás, a háború és a béke, a szabadság utáni vágy és a gyarmatosító hatalom nagypénteki komolysággal vívják harcaikat egymással, s elég egy elhibázott pillanatot ahhoz, hogy a világ sorsa ismét végtelen pusztulásba fulladjon. Az evangélium szerelősarnokában, ahol egykor Jézus a szellemi technika legcsodálatosabb műszereivel dolgozott és vakok, bénák, süketek, bélpöklosok, tékozló fiak és bűnös asszonyok elrontott életén végzett műtétet s adta vissza az egészséget nekik, — itt most mi az ő országának honpolgárai és szellemi örökségei meg kell konstruáljuk azt a rakétát, mellyel az ember lelkében keletkezett új roppant világot bejárhatjuk, hogy benépesítsük azt izzó és élő erőkkel, hogy valóban Isten temploma legyen az ember.

Pethő István
püspöki helynök

23. ZSOLTÁR

Mit se szűkölködöm —
az Úr a pásztorom.

Delelőm: zöldelő pázsitgyep,
s halkszavú vizekhez terelget.

Megtört életemre Tőle béke száll,
Nevéért ha vezet — jó csapásra áll.

Bár halálárnyékú völgyön át megyek,
Te ha énvelem jársz, ott se rettegek,
megvigasztal vessződ, pálcád engemet.
Üldözőim előtt asztalt téssz nekem,
olajjal bőven árasztod fejem,
csordultig serlegem.

Csupa jószág és szeretet kísér éltem minden napján.
Az Úr házában pihenek
sok-sok lassú léptű napig.

Ford: Kozma Tamás

SERVET MIHÁLY EMLÉKEZETE

III. (SZÜLETÉSÉNEK 450-IK ÉVFORDULÓJÁN)

Servet Mihály, aki — mint már említettük — 1521-ben, 10 éves korában Zaragózába kerül, Pertus Martir ab Anghiera irányítása mellett tanul, készül az életre. Amikor pedig 1526-ban meghalt P. M. ab. Anghiera, Servet és számtalan tanítványa, de az egész Spanyolország őszintén meggyászolja. Nagy nevelőt veszítettek benne. Az isteni gondviselés megnyilatkozását láthatjuk abban, hogy éppen ebben az évben kerül összeköttetésbe a jegyző-apa egy másik kiváló férfiúval, Joan de Quintana-val, s ettől fogva, mint tanítvány, titkár és apród, tehát amolyan mindenes, mellette tölt el néhány évet az ifjú Servet, egészen 1528 őszéig, amikor is jogi tanulmányai a franciaországi Toulouse városába vezeték, ahol 1528-ban és 1529-ben, apja kívánsága szerint, a jogi pályára készül.

J. Quintana egy harmadrendű franciskánus, teológiai doktor, az aragóniai Kamara tagja, a császár gyónatópapja, udvari prédikátor. Egész Nyugat-Európára kiterjedő levelezést folytat. Egy erasmusi szellem. Grata persona az állami és az egyházi hatalmasságoknál s a jegyző-apa jól tudta, hogy e kettő körül forog az élet; úgy látta tehát, hogy fia a legjobb helyen van.

Ezek a zaragózái évek rendkívül jelentősek Servet Mihály életében. Olyan élményeken megy keresztül, melyek rendkívül éles elméjét és még érzékenyebb szívét mélyen megragadják. („Servet Mihály 14 éves korában hallgatott latint, görögöt, hébert és kiterjedt ismeretei voltak a filozófiában és matematikában, valamint a skolasztikus teológiában.” Lásd: Artigny Mémoire.) Egy rendkívüli egyéniséggel állunk tehát szemben s az élmények is, melyek lelkét megérintik, elhatározó mivoltukban rendkívüliek. Egy néhányat megemlítünk. Jelen van, amikor 1522-ben VI. Adorján (Hadrianus) pápa Zaragózában a San Salvador templomban áldást oszt és megalapítja a Trinitarios Observantes rendet, melynek célja előmozdítani a szentháromság imádatát és a mórok fogságában levő keresztények kiváltását — s féligmeddig értetlenül nézi még, hogy Spanyolország akkori humanistái, kiknek soraiban sok magasállású egyházi férfiú is található, aggodalommal tekintenek erre a pápai ajándékra, mintha előre sejténék a benne rejlő veszélyeket. Tanúja annak is, amikor ugyancsak a zaragózái San Salvador templomban 1526-ban, végbemegy a tömeges keresztelés zsidókon és mórokon. Erről jegyezte fel egy korabeli annales-író: „A nagy térítés végbement Károly király igyekezete és az apostoli komisszárius mozgékonyasága következtében, a pápa nagy öröme, de nem az Ég tetszésére.” És tanúja azoknak a szenvedéseknek, melyeket a koncentrációs táborokba zárt zsidók és mórok elszenvedtek, mert Servet — vállalva minden ezzel járó veszélyt — elment ezeknek a szerencsétleneknek a negyedeibe, táborába, s szívének egész szeretetével és szenvedélyével igyekezett sorsukon enyhíteni. Rendkívül csodálkozott, hogy ezek az amúgy okos és művelt zsidók, miért nem fogadják el a kereszténység üdvözítő tanait. S még jobban csodálkozott, amikor a már „megtért” mórok és zsidók kétarcú életét kellett látnia, azt ti., hogy noha megkeresztelkedtek már, titokban az egyik a Koránt, a másik pedig a mózesi törvényeket követi s gúny tárgyává teszik a szentháromságról, Krisztus kettős természetéről, a szentlélek személyvoltáról, a szeplőtelen fogantatásról, a szentek imádatáról vallott katolikus hittételeket. Őszinte vágy született meg az ifjú Servet lelkében egy olyan felvilágosító, missziós vállalkozásra, mely a mórok és a zsidók életét teljességgel átalakítja és megnyeri a kereszténység számára. Az erőszakos térítésekkel szemben vallotta: „Szeretettel, példával és igazsággal kell az embereket ránevelni a kereszténységre. Mint ahogyan a kereszténység maga, isteni eredeténél fogva, a golgotai események szentsége által a világkereszténységet megteremtette, így kell Spanyolországnak is tennie, nem pedig ostoba és

kényszerítő eszközöket alkalmazni annak elfogadtatása érdekében.” „Hogyha a Földközi-tenger túlsó oldalán a szívek a kereszténységért dobognak majd, akkor a mohamedánok nem vonulnak Bécs kapuja alá, hogy a német császári birodalmat az alkoránnak meghódítsák. A mórok hatalma addig fenyegeti Európát, míg szívükben nem kezd uralkodni a kereszténység.” „Az Ur Isten Spanyolországot egy sziklahidnak teremtette, hogy Afrikát és Európát összekösse..., hogy a szaracénok szívébe a kereszténységet beleplántálja, s csak aki ezt teszi, igazi spanyol és keresztény.” Ahhoz, hogy néhány év múlva így vallhassa meg írásban is eme életcélját, az elindító, döbbenetes erejű élményeket ezekben a zaragózái években gyűjtögeti Servet. Az egész kereszténységre gondol és az egész emberiségre, sőt a következő generációkra, egy olyan világra, melyben egészen más emberek fognak élni. Hatalmas missziós ösztön él lobogó lánggal égő szívében. Szorgalmasan keresi és kutatja e célja érdekében való lehetőségeket s egyre mélyebbre ás tanulmányaiban s egyre jobban tájékozódik hazája viszonyai között. Döbbenet áll meg a „szent inquisitio” előtt s látja annak tökéletesen alkalmatlan és káros voltát s hogy ezt is mintegy kiegyenlítse, tanítója és principálisa — J. Quintana — segítségével, ki rendelkezésére bocsátotta gazdag könyvtárát, valósággal rávetette magát a skolasztikus tanulmányozására, vagyis azoknak a korabeli tudományos módszereknek az elsajátítására, melyek birtokában elegendő és alkalmas érveket sorakoztathat majd fel a katolikus tanok védelmére a mórok és zsidók ellenállásával, illetve támadásával szemben. Ezekben az években tehát, főleg 1525 és 1528—1529 között, amikor Kálvin János, későbbi ellenfele, a párizsi College Montaigu-ban vívódott a skolasztikusokkal, a fiatal Servet nagy öröme közepette búvárkodik a skolasztika definíciói, divíziói, ascenziói és descenziói között. Véghetetlenül szerette a vitákat. Minden kérdést elgondolható és el nem gondolható vonatkozásaiban megvizsgált. Arra vágyott, hogy a katolikus egyház hitigazságainak ragyogó védelmezője és bizonyítója legyen. E célból sokoldalú és pazar fegyverzetű arzenálra talált a skolasztikában. Ennek módszere segítségével minden dogmát a legvégső konzekvenciáig követni tudott. Az aristotelési filozófia kategóriáinak szellemében az egyes kérdéseket a dialektika valamennyi szabályán keresztül kritizálhatta, s a szükséges bizonyító érveket nyilvánvalókká tette. Úgy elsajátította a nagy skolasztikusok: Lombardus, Aquinói Tamás, Albertus Magnus, Scotus Erigena, Occam Vilmos, Pierre d'Ally, Robert Holcot, John Major argumentumait, hogy senki sem tudott vele szemben parírozni (lásd: De Tr. Er.). Ezekben az években Spanyolország legnagyobb skolasztikusa Servet Mihály volt.

Gyakran mondták, hogy a skolasztika önmagát oszlatta fel. S ez így igaz, főleg a hármasság területén. Servet esetében pedig különösképpen. Amikor ugyanis Servet a skolasztika felé fordult, éppen olyan hívő katolikus ember volt, mint Aragónia bármely más egyházhű nemese. Amikor azonban John Major könyvének utolsó oldalát is végiglapozta, megrendült egész bensejében, s *akarata ellenére* antitrinitáriussá lett, pedig a szóbanforgó könyvnek éppen az volt a célja, hogy a hármasság tantételét bebizonyítsa. Maga elé mered Servet és vérzik a szíve. Rádöbben, hogy a skolasztika, a katolikus hittételek bizonyításának ez az eszköze éppen olyan akadály a igazi kereszténység terjedésének, mint az inquisitio, nem csodálható tehát, hogy a mórok és a zsidók ellene szegültek. Mi hát az igazi kereszténység!?

Ebből a lelki meghasonlásból véli kiemelni fiát az apa, tanítványát, a mester, amikor Toulouse-ba irányítják jogi tanulmányok végzésére 1528 őszén.

Beneze Márton

BIBLIÁNK MAI SZEMMEL

Az újszövetségnek éppen, mint az ószövetségnek könyveit nagy terjedelmű irodalmi anyagból állították össze. Ez a szöveg, mely ma birtokunkban van, 4000 feljegyzésből készült, és K. u. 397-ben a karthágói zsinat hitelesítette. Márk, Máté, Lukács és János nevét viselő evangéliumokat, ha olvassuk, laikus elbírálással is megállapíthatjuk, hogy János evangéliuma szellemében teljesen elüt a másik háromtól és adatait tekintve, legkevésbé látszik megbízhatónak. Úgy, hogy ha Jézus életét és tanításait meg akarjuk ismerni, a másik három evangéliumi író tudósításai lehetnek irányítóink. Az isteni sugalmazás kérdésével kapcsolatban Jézus csodás születésének történetére kívánok rámutatni, melyet Máté és Lukács különbözőképpen ír meg és Márk egyáltalán meg sem említi. De súlyos ellentmondásokat találunk Máté és Lukács elbeszéléseiben is. Sok más jelentős esemény tudósításában sem egyeznek. A megállapítható eltérések és ellentmondások nem támasztják alá az újszövetség könyveibe foglalt isteni kijelentés betű szerinti sugalmazásának dogmáját.

Tévedésbe ne essünk azonban. A szó szerinti értelmezés, a csalatkozhatatlanság elvének elvetése egyáltalán nem jelenti azt, hogy a biblia az összehasonlító vallástudomány mérlegelésében veszítene értékéből vagy kultúrtörténeti jelentőségéből. Megtaláljuk benne Isten fogalmának fejlődését a szentélyek titokzatos lényétől addig a magasztos szellemi lényig, kinek országa emberi szívekben van. Megismerjük belőle az erkölcsi felfogás fejlődését attól az időtől kezdve, amikor a nemzeti Isten asszonyok és gyermekek legyilkolását parancsolja, addig az ideig, amikor „egy veréb sem hullhat a földre” az Ő tudta nélkül. Találkozunk lapjain „a föld porából teremtett emberrel”, aki fejlődése során felemelkedik arra a lelki magaslatra, ahol „kevésbé kisebb teremtőjénél”.

Mi unitáriusok a hit dolgaiban is elfogadjuk a józan ész mérlegelését. A vallástudomány újkori megállapításai nem ellenkeznek a mi hitfelfogásunkkal. Tiszteletben tartjuk a kritikai szellemet, de az Istent kereső ember áhítatával szeretjük a tisztultabb megvilágításba helyezett Bibliánkat. A Biblia igazságainak fénye világította meg egyházunk bölcsőjét és ez a fénysugár vezet ma is életutunkon.

Hiábavaló próbálkozás lenne az egymással ellentétes részeket, a különböző felfogásokat egyeztetni. Sokkal könnyebb kiválasztani azokat a részeket, melyekből valóban kiérezzük Isten sugallatát. Nyugodjunk bele abba, hogy egyelőre még sok dolog megfelfedezetlen úgy a tudomány, mint a hit világában. A rejtélyek világában élünk és emberi személyünk még ma is a legnagyobb talány, mellyel szemben állunk. Az útszéli virágnak is megvan a maga áthatolhatatlan rejtélye. De megértjük-e a kósza szellőt s az éjféli égbolt ragyogó titkaiból az úrrakéták korszakában is mily keveset ismerünk? Emberi életünkben sok a múlandó dolog, de a vágyódó lélek: az marad. És az élet nagy tényezői: a bűn, a fájdalom, a szenvedés, az igaznak, a jónak, a szépnek szeretete, és az a mélyen átérzett tudat, hogy valakitől függünk, aki több, jobb, tisztább, szellemibb legjobb énünknel: ezek maradandó dolgok!

(Vége)

Györfi István

„Így jutunk a csillagokig”

Önkéntelenül is a nagy római költő: Vergilius fentidézett serkentő, buzdító soraira gondolunk, amikor az emberiség történelmének egyik legkimagaslóbb eseményeihez fűzzük sorainkat. „Az ember a történelemben először ferepült a világűrbe” — kelt szárnyra a nagyszerű hír a világsajtó hasábjain, s az emberiség ajkán felzendült az elragadtatás szava: „Így jutunk a csillagokig »Sic itur ad astra«”. — Ikaros a görög monda hőse atyjával viasszal összeragasztott szárnyakon elmenekült Krétából, s — a monda szerint, — vakmerő repülésben atyai intelme ellenére olyan magasra emelkedett, hogy a nap megolvasztotta a viaszt, s ő a tengerben lelte halálát. — Ebben a mondában is az embernek az az olthatatlan vágya öltött költői formát, amely évezredek át arra sarkallta őt, hogy elhagyva létének szilárd alapját: a földet, megközelítse a fölötté elterülő ismeretlen világot, a kozmoszt, a nagy mindenséget, a maga kifürkészhetetlen titkaival, a csillagok millióival. Ez az évezredek álom vált valósággá 1961. április 12-én Gagarinnak, — a ma már világszerte elismeréssel és tisztelettel övezett nevű szovjet repülő őrnagy hősi cselekedetében. — A bátor repülő ezzel a tettevel olyan dicsőséges világtörténelmi galéria tagjává vált, amelynek fényes sorait többek között a világot körülhajózó Magellán, a levegő nagyszerű hősei: a Montgolfier testvérek, Lillienthal és a Wright testvérek nevei jelzik. A hozzájuk hasonló úttörők vállalkozásának sikerét kizárólag csak az erkölcsi és fizikai erők teljes összhangja, megfelelő egyensúlyi helyzete biztosíthatja. — Ehhez nyújtottak szilárd alapot azok a dolgozók, tervezők és mérnökök, akik a hős repülő vállalkozásának odaadó munkájukkal maguk is méltó részeseivé váltak.

A Szovjetunió vezetőinek az elért sikerekből fakadó mély felelősségérzete csendül ki abból a „felhívás”-ból, amelyet a nagy légített napján intéztek a világ népeihez: „Ezt az eredményt, — hangzik a felhívás, — örömmel állítjuk minden nép szolgálatába, a haladásnak, az emberiség boldogulásának és jólétének a szolgálatába. Eredményeinket és felfedezésünket nem háborús célokra, hanem a népek békéjének és biztonságának céljaira használjuk fel.” A szovjetkormányfő Stephard kapitány legutóbbi rakéta repülése alkalmából az Egyesült Államok elnökéhez intézett üdvözlő táviratában hangoztatja, hogy a világűr meghódításában elért legutóbbi kiváló teljesítmények korlátlan lehetőséget teremtenek arra, hogy az ember a haladás jegyében megismerje a természetet. E kiváló megállapításához hadd fűzzük hozzá: A haladás útján előre jutni, — amint azt az eddigi eredmények is mutatják; — csak kitartó, szívós munkával, áldozatos hősi erőfeszítéssel lehet. Ennek pedig egyetlen szilárd alapja, éltető eleme az egész világot átölelő termékeny béke. Béke, amelynek biztosításán népeknek és egyeseknek, vállt-vállhoz vetve, szüntelenül munkálkodniok kell!

Márkos György teológiája*

A gyulai szórványegyházközségünkben egy kézzel írott könyv került kezembe, amely Farkas Mózes másolatában (1806) Márkos György „Keresztény Dogmatika Theológia” c. munkáját tartalmazza. Ennek feldolgozására vállalkoztam s ennek alapján állítottam össze s határoztam meg Márkos György helyét az unitárius dogmatikában.

Az összeállításnál azt vettem figyelembe, amit

Márkos könyvében leírt. Teológiáját saját szemszögéből kívánom ismertetni, azért kevés benne a saját megállapítás és a másokra való hivatkozás is. Az utóbbi annál is könnyebb, mert teológiai nézete elődje, Szentábrahámiéhoz hasonlatossága miatt még nem került feldolgozásra. Márkos teológiai nézete mellett felsorakoztatom az elődök és az utódok ugyanazon tárgyra vonatkozó nézetét, többnyire az olvasóra

bízva annak a fejlődési folyamatnak fölismerését, amely az unitárius teológiában Dávid Ferencről napjainkig föltárul. Így nemcsak kimondottan Márkos, de 400 esztendő unitárius nagyjai teológiai nézete is főhőjében benne foglalják e rövid írásomban. A sorrendben mindig Márkost említem először — hiszen a főcél az ő teológiai föltárása — jóllehet ő is elődeire, Dávid Ferencre és Szentábrahámira támaszkodik. Sajnos az összehasonlításból Enyedi György teológiai nézete forrásmunka hiányában kimaradt.

Csikfalvi Márkos György az 1700-as esztendő vége és az 1800-as évek elejének unitárius teológusa. Életről keveset tudunk. Dr. Gál Kelemen: „A kolozsvári Unitárius Kollégium története” c. könyvében Márkost jól képzett és az életbe sok reménnyel elinduló ifjúnak sejteti, aki tanulmányát 1780-ban oly sikerrel végzi, hogy egyenesen Torockóra küldik rektornak. Akadémiának jelölik s Göttingában tanul tovább. Tanulmányútjáról hazatérve (2 évet Bécsben is töltött), 1785-ben a keleti nyelvek tanáraként zsidó, osztróvetségi hermeneutikát, görögöt, németet, filozófiát és algebrát is tanít. Közben papságot is vállal, de e munkákról alól kérésére 1811-ben fölmentik. 1785-től főtanács tag s 4 évig a kolozsi egyházkör jegyzője. 1785-ben házasodik. Felesége Fejérvári Mária. Halála 1813. november 26-án következett be.

Márkos zaklatott élete ellenére gazdag tollú teológus. Munkái kéziratban maradtak fönn. Ezek: 1. „Historia ecclesiastica.” Leírója: Aranyosrákosi Székely István, 1784-ben. 2. „Az Ótestamentumi eklésiák históriája” (1804). Leírta: Sebes Pál. 3. „Keresztény Dogmatika Theológia, avagy hittudomány az unitáriusok érteime szerint” (1805). Leírója: Jánosi Sándor 1806-ban. 4. „Homilétika, vagyis a szent gyülekezetben tartandó folyó beszéd (prédikáció) jó móddal való elkészítésének s illendően lehető elmondattatásának módjáról való rövid és csak kezdő rajzolat, mely a papi hivatásra készülő ifjúság számára iratott” (1804). Leírója: Kissárosi Sebes Pál, 1809-ben. 5. „Compendium historiae ecclesiasticae novi foederis seu testamenti exhibitum per Clarissimum G. M. S. S. Theologia doctorem.” Valószínűleg itt egy pelomica theológiát is, mert a Dogmatika Theológiában erre hivatkozik. Írt még könyörgéseket, prédikációkat és orációkat is.

Dr. Gál Kelemen említette könyvében Márkos „Keresztény Dogmatika” c. munkája lemásolójaként egyedül Jánosi Sándort említi. Minden bizonnyal nincs tudomása arról a példányról, amely alapján e dolgozat készült s amelynek — amint már említettem — Farkas Mózes a lemásolója (1806).

Az elmondottak előrebocsátásával lássuk először Márkos vallásról kialakult általános nézetét. Az elődökre való hivatkozásban azt mondja Márkos, hogy a vallás Isten helyes ismeretében és az őt való illendő tiszteletben áll. Magyarázatul hozzáfűzi, hogy az embernek akkor van helyes ismerete Istenről, ha neki olyan tulajdonságokat és munkákat tulajdonít, amelyek hozzá, mint a legtökéletesebb valóságához ille- nek. Így Isten a legszentebb, leghatalmasabb és leg- bölcsebb, de egyben ő a világ teremtője, az erkölcsi föltörvényadó és igaz bíró is. Ezek fölismerése, sőt

továbbmenvő elfogadása jelenti azt, amit ő Isten helyes ismeretének mond. Illendően akkor tiszteli az ember Istent, amikor megismeréséből az iránta való háládatosság, bizalom és kegyes érzések fakadnak. Ezek az emberben mint erkölcsi kötelességek jelent- keznek, ezért hozzáfűzi — illendően akkor tiszteli az ember Istent, ha teljesíti azokat.

A vallást eredetére nézve kétfélének mondja. Előbb jött létre a természeti vallás, amelyre úgy jutott el az ember, hogy figyelte a körülötte lezajló dolgokat és a maga erkölcsi természetét is. Ezt követte a kijelentett vallás, amelyben Isten kijelentése által juttatta el az embert a maga ismeretére.

A vallásnak három ismertető jelét sorolja fel: 1. kö- zönséges, azaz mindenki által megismert, 2. örökké- tartó, vagyis legtökéletesebb, végül 3. előmozdítója az erkölcsiségnek.

Ami az elődöket illeti, köztudomású, hogy Márkos teológiájában Dávid Ferenc és Enyedi György mellett elsősorban Szentábrahámira támaszkodott. Azonban ha fenn áll Gál Kelemen megállapítása, mi szerint teo- lógiai álláspontja általánosságban azonos is Szent- ábrahámival, akkor leszögezhetjük, hogy a vallásról kialakult nézetében is hozzá áll legközelebb. Ez úgy is van. Amíg Dávid Ferenc a vallást egyszerűen Isten igéje folytatásának mondja — addig Szentábrahám a keresztény hittudomány gyakorlata, illetve cselekvő- leges megélésének nevezi. A vallást keletkezésére nézve 2 részből állónak véli, mint Márkos is, csak hogy Már- kos megállapításában minőségbeli megkülönböztetéssel él, midőn Isten „helyes” ismeretét és „illendő” tiszte- letét említi s ezt Szentábrahám nem teszi. Azonban nem beszél Márkos a vallás természetéről, amely Szentábrahám szerint csak a lelkiismeret és az akarat öntudatos beleegyezését kívánja, mondván, hogy a val- lás minden kényszertől független. A teológia mai ál- láspontja az általános meghatározástól lényegében nem tér el.

Néhai Ferenc József szerint a vallás — egyszerűen — Isten megismerése és tisztelése, azonban hozzáfűzi, hogy csak az embernek lehet vallása, mert csak az ember tud magának Istenről meggyőződést szerezni.

Varga Béla ezt azzal egészíti ki, hogy a vallás Isten és az ember között fennálló viszony, azaz ebből ki- folyólag az Istentől ajándékozott hitnek az ember lelki tehetsége szerint való feldolgozása. Szerinte a vallás az értelmén alapul, jóllehet nem hagyja benne figyelmen kívül az érzélem szerepét sem.

Dr. Iván László a vallást három elemből: világ- nézet, érzélem, hitelvek rendszeréből látja össze- tevődni, s ellentétben Vargával, a vallásban az érte- lem szerepével szemben az érzékelést helyezi előtérbe. A meghatározások gordiusi csomóját Benczédi Pál oldja meg, aki a vallás általánosításán túl az unitá- rius vallásról szólva, annak alapját Isten Atyasága és állandó velünklete élményében látja; s egyben leszö- gezi, hogy az unitárius vallás tulajdonképpen erkölcsi vallás, mint ahogy azt Márkos is sejtetni enged.

(Folytatjuk)

Kelemen Miklós

* Részlet szerzőnek „Márkos György helye az unitárius dog- matikában” című, az Egyházköri Tanács által jutalmazott pá- lyamunkájából.

HÍREK

HALOTTAINK

Pünkösdi ünnepén templomainkban is- tentisztelet volt úrvacsoraosztással.

Ötven éves érettségi találkozót tartan- ak az 1910—1911. iskolai évben, a volt kolozsvári gimnáziumunkban végzett osztálytársak 1. évi június 25-én (vasárnap) Hőgyes Endre u. 3. sz. alatti székházunk- ban. A de. 10 órakor tartandó istentisz- teleten az ottani templomban a szószéki szolgálatot dr. Csiki Gábor ny. püspöki helynök, 50 évvel ezelőtt végzett vendiák tartja. A találkozón résztvesznek az egy- kori volt gimnáziumunkban végzett diá- kok is és mindazok, akik kedves emlé- keket őriznek az ősi Alma Materről.

Husztli Sámuel MAV dolgozó afia ápr- ilis 20-án 67 éves korában Budapesten meghalt. A pestlőrinci új temetőben ápr- ilis 25-én helyezték örök nyugalomra a hozzátartozók, barátok, hívek és munka- társak széleskörű részvételével. A gyász- szertartást Pethő István püspöki helynök és Bencze Márton lelkész végezte. Elhavo- zott atyánkfia szelíd, kedves egyéniségé- nek és példaadóan munkás életének em- lékét szeretettel őrzik mindazok, akik ismerték és szerették. Husztli János pest- lőrinci lelkész atyánkfia édesapját gyá- szolja az elhunytban.

Sigmund Olga ny. tanárnő testvérünk május 13-án Újpesten hirtelen elhunyt. A kiváló nevelőt hozzátartozói, barátai és

volt munkatársai részvételével, május 19-én az Újpest Megyeri temetőben he- lyezték örök nyugalomra R. Filep Imre budapesti lelkész, ek. főjegyző szolgálá- tával.

Benedek István órásmester Budapesten elhunyt. Temetésén a szolgálatot Bencze Márton lelkész végezte. „Akik az Úrban bíznak, erejük megújul.” (Ezs. 40:31).

UNITARIUS ÉLET

Laptulajdonos a Magyarországi Unitárius Egyházkör.

Felelős szerkesztő és kiadó: Pethő István.

Evi előfizetési díj 12 forint.

Budapest, IX., Hőgyes Endre utca 3.

Táv. : 137—186. Csekk. : 50 501.

613245/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest

Dr. Kaplay Imréné
Budapest
XII Torbágyi u. 2/c.